Op zoek naar de balans

De invloed van klassendiversiteit op verhuisgeneigdheid in Carnisse

Masterscriptie
Angela de Pooter
319446jp
Ingeleverd op 26 juni ’15

Begeleiding
Anne van Summeren (EUR)
Ruth Höppner (Veldacademie)
Tweede lezer
Justus Uitermark (EUR)

Inhoudsopgave

Abstract **3**

Inleiding **4**
Vraagstelling *5*

Theoretisch kader **6**
Soorten middenklassers *6*
Beleving van menging *7*
Invloed van menging op verhuisgeneigdheid *8*

Context **10**

Methoden **11**
Werving respondenten *11*
Respondenten *11*
Gesprekken *12*
Operationalisering *12*

Resultaten **14**
Soorten middenklassers *14*
Klassenverschillen *15*
Verhuisgeneigdheid *19*

Conclusie **22**

Literatuurlijst **23**

Bijlage 1: Respondentenlijst **25**

Bijlage 2: Topiclijst **26**

Abstract

Carnisse wordt geframed als een achterstandswijk op Rotterdam-Zuid. De lagere sociaaleconomische klasse is er oververtegenwoordigd terwijl het ideaalbeeld van de gemeente bestaat uit gedifferentieerde wijken. Om dit ideaal te kunnen bereiken moet de middenklasser in de wijk behouden en richting Carnisse getrokken worden. Echter blijkt dat veel middenklassers de wijk uitstromen. De sociologische literatuur is verdeeld over de invloed van economische diversiteit binnen een wijk op de tevredenheid van haar bewoners. Om die reden luidt de centrale vraag van dit onderzoek: *Hoe beleeft de middenklasse de aanwezigheid van een lage sociaaleconomische klasse in Carnisse en welke invloed heeft dit op hun verhuisgeneigdheid?* Aan de hand van vijftien diepte-interviews met middenklassers uit Carnisse is data verzameld waaruit de onderstaande conclusie getrokken is.
De middenklasse in Carnisse staat positief tegenover de aanwezigheid van de arbeidersklasse omdat zij als hardwerkend worden beschouwd. Echter vindt de middenklasse dat de balans tussen arm en rijk te veel naar sociale armoede is doorgeschoten in Carnisse. Er wonen veel mensen die van een laag inkomen moeten zien rond te komen. Volgens de middenklasse heeft dit effect op de veiligheid en verpaupering van de wijk. Toch zou de middenklasse om deze reden niet verhuizen, diversiteit wordt opgevat als een pluspunt. Gegevens die wel tot verhuizingen uit de wijk leiden zijn te vinden in de persoonlijke sfeer, de veiligheid, het voorzieningenniveau en de eenzijdige woningvoorraad van Carnisse.

Inleiding

Voor de gemeente Rotterdam zijn gemengde wijken, zowel etnisch als sociaaleconomisch, het ideaal. Zo stelt stedenbouwkundige Stijnie Lohof dat het "de onderliggende doelstelling van de gemeente is om te komen tot meer gedifferentieerde wijken" (persoonlijke mededeling, 18 december 2014). In hetzelfde gesprek beargumenteerden medewerkers van de gemeente deze stellingname. Een meer diverse wijk vormt volgens hen een stabielere woonomgeving voor haar bewoners, dan een wijk met voornamelijk inwoners uit de onderkant van de samenleving. Daarnaast heeft het basisonderwijs in achterstandswijken grote belangen bij de aanwezigheid van een middenklasse. Kinderen met een kennisachterstand kunnen zich optrekken aan de kinderen die goed kunnen leren. Naast deze sociale aspecten zijn er bovendien economische motieven voor de gemeente om mensen met een hoge sociaaleconomische status (SES) aan achterstandswijken te binden. Zo stelt Lohof dat de beheerskosten van een stabiele, gedifferentieerde wijk voor de gemeente laag zijn. "Uiteindelijk profiteert iedereen van de diversiteit, er hangt een andere sfeer in de wijk", aldus beleidsadviseur Marco de Bruin (persoonlijke mededeling, 18 december 2014).
Wat de gemeente- en beleidsmedewerkers echter zien gebeuren in de wijk Carnisse op Rotterdam-Zuid, staat haaks op het omschreven mengideaal. Carnisse is een vooroorlogse wijk, bestaande uit voornamelijk arbeiderswoningen, met een hoge bebouwingsdichtheid. De vele portiekwoningen zijn van goedkope aard, zowel in aankoop- als huurprijs (Bestemmingsplan Carnisse, 2005). Om deze reden wonen in Carnisse veel mensen met een laag inkomen, waaronder starters. Starters in Carnisse zijn veelal pas afgestudeerden, die aan het begin van hun carrière staan en zodoende een beperkt budget hebben. De trend is dat, wanneer zij over meer zekerheid en financieel kapitaal beschikken en zodoende sociaal gestegen zijn tot de middenklasse, zij over het algemeen verhuizen naar andere Rotterdamse wijken of zelfs naar plaatsen buiten de gemeentegrens. Zoals de heer de Bruin al aanstipte; "Voor veel mensen is Carnisse toch de start van hun wooncarrière. Je wilt er niet al te lang blijven hangen." (persoonlijke mededeling, 18 december 2014).
Deze selectieve migratie van middenklassers zorgt er voor dat qua sociaaleconomische status een weinig heterogene groep in Carnisse achter blijft waarin de middenklasse ondervertegenwoordigd is. Dit terwijl de gemeente juist sterk gedifferentieerde wijken wil hebben en behouden. Om deze reden proberen beleidsmedewerkers het vertrek van de middenklasser uit Carnisse tegen gaan, om zo te komen tot een stabiele, meer heterogene wijk waarin zowel de midden- als de arbeidersklasse goed vertegenwoordigd is. Om dit doel te bereiken is het belangrijk voor de gemeente te weten waarom middenklassers in Carnisse verhuisgeneigd zijn. Een concrete actie die tot nu toe genomen is om middenklassers aan Carnisse te binden is het aanpakken van de buitenruimte. Daarnaast bestaat het voornemen om de woningvoorraad te differentiëren (Programmabureau NPRZ, 2013).

Gemengde wijken vormen sociologisch gezien ingewikkelde materie, mede omdat sociale wetenschappers het niet eens zijn over de effecten van gemengde wijken op binding van bewoners met de buurt en hun tevredenheid over de leefomgeving. Zo betoogt bijvoorbeeld Putnam (2007) dat in gedifferentieerde wijken het vertrouwen onderling laag is. Bewoners

trekken zich terug uit de lokale maatschappij en richten zich op zichzelf. Daarentegen beweren Veldboer & van der Graaf (2007) dat de middenklasse juist deels bestaat uit creatievelingen en etnische stijgers, die contacten onderhouden met armere medebuurtbewoners, en hen graag helpen met bijvoorbeeld solliciteren.
Deze tegenstelling is in het kader van het vraagstuk van de gemeente erg interessant. Want waar voor de gemeente sociaaleconomisch gemengde wijken het ideaal zijn, hoeft dit voor de middenklasse niet per definitie de gewenste woonomgeving te zijn. Zoals Putnam (2007) namelijk stelt: in gedifferentieerde wijken trekt men zich terug en is er sprake van weinig onderling vertrouwen. Mocht dit mechanisme ook van toepassing zijn in Carnisse is het logisch dat de middenklasse niet tevreden is over de diverse wijk waarin ze woont en, wanneer daar financieel gezien de mogelijkheid toe is, vertrekt naar een wijk met vooral middenklassers. In dit geval is het behouden van een zeer gedifferentieerd Carnisse lastig. Daarentegen stellen Veldboer & van der Graaf (2007) dat bepaalde middenklassers wel graag wonen in een sociaaleconomisch gemengde wijk en hulp leveren aan wijkbewoners met een lagere status. Indien dit het geval is in Carnisse is het juist effectief voor de gemeente om qua beleidsvoering op deze mensen in te zetten.

Vraagstelling

Het voorstel is om de bereidwilligheid van de middenklasse uit Carnisse om haar woonwijk te delen met mensen uit een lagere sociaaleconomische klasse te onderzoeken. Het is mogelijk dat de aanwezigheid van andere klassen het idee van de middenklasse over haar woonomgeving beïnvloedt. Op zijn beurt zal dit denkbeeld gevolgen hebben voor de verhuisgeneigdheid van deze middenklassers (Bilderbeek et al, 2014). Via deze weg speelt de mate van menging in de wijk een rol in het besluit van middenklassers om uit Carnisse weg te trekken of niet.
Derhalve luidt de centrale vraag*: Hoe beleeft de middenklasse de aanwezigheid van een lage sociaaleconomische klasse in Carnisse en welke invloed heeft dit op hun verhuisgeneigdheid?*

Om antwoord te krijgen op deze hoofdvraag, worden de volgende deelvragen gesteld:

- Welke soorten middenklassers zijn woonachtig in Carnisse?
- Hoe staan de middenklassers uit Carnisse tegenover buurtbewoners met een lagere sociaaleconomische klasse?
- In hoeverre spelen medebuurtbewoners uit een lagere sociaaleconomische klasse een rol in het besluit van middenklassers uit Carnisse om te verhuizen?

Theoretisch kader

In de centrale onderzoeksvraag is de term ‘verhuisgeneigdheid’ opgenomen. Verhuisgeneigdheid gaat over de wil van een huurder of eigenaar van een woning om te verhuizen, losstaand van het feit of verhuizen ook echt mogelijk is en of men daadwerkelijk verhuist. Door bijvoorbeeld financiële omstandigheden of een handicap kan een verhuizing immers buiten de mogelijkheden van een persoon liggen. Volgens de officiële lezing is iemand verhuisgeneigd wanneer hij of zij binnen twee jaar (misschien/wellicht) wenst te verhuizen. Niet-verhuisgeneigden zijn derhalve mensen die in ieder geval nog twee jaar in hun huidige woning willen blijven wonen (Ministerie van BZK, 2011). In dit onderzoek wordt dezelfde definitie van verhuisgeneigdheid gehanteerd.

Soorten middenklassers

Door de overheid wordt bepaald of men wel of niet tot de middenklasse behoort op basis van inkomen. De middeninkomens liggen daarbij tussen één en twee keer modaal, qua bruto gezinsinkomen. Politieke partijen hanteren echter ieder hun eigen grenzen (Veldboer et al., 2008).
De maatstaf tot het wel of niet behoren tot de middenklasse is aldus gebaseerd op inkomsten. Zoals van der Land (2004) schrijft bestaat de middenklasse in Rotterdam uit hoogopgeleide en veel verdienende managers en professionals, meestal werkzaam in de dienstensector. Echter valt binnen de middenklasse nog veel onderscheid te maken.
Vooraanstaand socioloog Pierre Bourdieu had aandacht voor de gelaagdheid van het klassenverschillen. Naast beroep, inkomen en opleidingsniveau zag hij onder andere sekse, leeftijd en woonplaats als determinanten voor de klasse waartoe iemand behoort (de Jong, 2003, p. 336). In zijn opinie kan zelfs de voorkeur voor kunst en cultuur kan een indicator zijn voor klassen. Zo beweerde Bourdieu in zijn L’Amour de l’art dat de dominante groep, de elite, zich onderscheidt door een verfijnde smaak te hebben in kunst en cultuur. Door deze onderscheiding kan de elite hun groep afsluiten voor nieuwkomers en zelf maatschappelijke privileges behouden. De middenklasse probeert deze verfijnde smaak te imiteren, hopend op dezelfde voorrechten als de elitaire burgers. De arbeidersklasse doet echter het tegenovergestelde, zij zetten zich af tegen de elite en weigeren aandacht te hebben voor hoogdrempelige kunst (de Jong, 2003, pp. 343-348).
Ook in Nederland wordt er onderscheid gemaakt tussen verschillende groeperingen binnen de middenklasse. Dit wordt gedaan aan de hand van zachtere criteria dan financiële inkomsten. Veldboer, Engbersen, Duyvendak en Uyterlinde (2008) onderscheiden drie soorten middenklassers die bereidwillig zijn om te wonen in zwakkere wijken. Tevens zijn dit de groepen waar het beleid tot nu toe op gericht is. Deze drie groepen middenklassers zijn:

- Stijgers. Dit zijn mensen die binnen de (zwakkere) wijk waar ze woonachtig zijn willen verhuizen naar een geschikter huis. Ze zijn een stukje omhoog geklommen op de sociaaleconomische ladder en vaak van niet-Nederlandse origine. Omdat ze al lang wonen in de wijk ervaren ze veel binding met de wijk en de mensen die er wonen.
- Creatieven. De creatieve klasse bestaat uit hoogopgeleiden die innovatief ingesteld zijn.

Meestal werken deze mensen in sectoren als bijvoorbeeld kunst, media of cultuur. Ze zijn sociaal geïnteresseerd en staan open voor diversiteit.
- Sociale professionals. Deze middenklassers voeren sociale beroepen als politieagent of onderwijzer uit. Vanuit deze beroepen zijn zij gewend om met mensen uit andere bevolkingsgroepen en sociaaleconomische klassen om te gaan.

Het is belangrijk om te definiëren wie volgens sociologische literatuur de middenklassers in wijken zijn, zodat deze tijdens het onderzoek in Carnisse herkend en benoemd kunnen worden. Tevens laten deze typologieën zien dat verschillende middenklassers andere beweegredenen kunnen hebben om juist wel of niet open te staan voor een heterogene wijk.

Beleving van menging

Hoe de middenklasse de aanwezigheid van een lagere sociaaleconomische klasse in hun wijk beleeft en waardeert staat centraal in dit onderzoek. Vinden zij Carnisse, waarbinnen de middenklasse ondervertegenwoordigd is, een fijne woonomgeving of zouden zij de wijk qua samenstelling van de bevolking graag anders zien?

Binnen Nederland zijn maar weinig mensen voor de segregatie van verschillende sociale groeperingen. De scheiding tussen allochtonen en autochtonen, homoseksuelen en heteroseksuelen en verschillende sociaaleconomische klassen wordt als ongewenst beschouwd. In de praktijk blijken echter de meeste burgers zich in een homogene omgeving te bevinden. Men kiest voor gelijke buren, leerlingen en vrienden. Dit zorgt voor een paradox; terwijl vrijwel iedereen een gemengde samenleving wil, sluit men zich veelal af voor mensen die op de één of andere manier anders zijn. Dit fenomeen beschrijven Veldboer, Duyvendak en Bouw (2007) als de ‘mengingsparadox’. Dat wat vreemd is, laat men veelal links liggen. Onbekend maakt onbemind. Men heeft wel een ideaalbeeld van menging, maar dit moet bereikt worden door de inzet van andere mensen. Het alom bekende “not in my back yard” lijkt hierbij de lijfspreuk te zijn. Men lijkt dus maar tot op een beperkte hoogte tolerant te zijn voor andere groeperingen, deze moeten niet te dichtbij komen.

Bourdieu’s theorie over het veld en de habitus lijkt voor ‘onbekend maakt onbemind’ een verklaring te geven. Individuen groeien op in een bepaald sociaal milieu (sociaaleconomische klasse) waarbij ze zich een habitus aanleren. Deze habitus bepaalt hoe iemand de omgeving rond zich heen waarneemt, waardeert en daarbinnen handelt. Tevens bepaalt deze habitus de leefstijl van een persoon (de Jong, 2003, pp. 327-329). Dat waar men tijdens het opgroeien niet of nauwelijks mee in aanraking is gekomen, valt buiten de habitus en daarmee niet in de smaak van het individu.
Volgens Boterman (2014) voelen mensen zich comfortabel wanneer ze zich in een veld bevinden dat strookt met hun habitus. Dit veld kan een fysieke omgeving zijn, zoals een woonwijk. Een passend veld wordt gevormd door mensen met een soortgelijke habitus, oftewel mensen opgegroeid in dezelfde sociaaleconomische klasse. Dit mechanisme, waarbij mensen zich comfortabeler voelen in een bij hen passend homogeen veld, kan een verklaring zijn voor een lage waardering van diversiteit in een wijk.

Voor Veldboer, Engbersen, Duyvendak en Uyterlinde (2008) is tolerantie een begrip dat prijs geeft of middenklassers de aanwezigheid van lagere statusgroepen in hun woonomgeving accepteren of niet. Wanneer de sterken tolerant zijn wil dit zeggen dat ze de lagere klassen op zijn minst accepteren in de buurt en er wellicht zelfs sociaal bij betrokken zijn. Tot nu toe hebben de mengingsparadox en de theorie van Boterman laten zien dat in theorie de middenklasse weinig tolerant zal zijn voor diversiteit in de eigen woonomgeving. Echter gaan Veldboer, Engbersen, Duyvendak en Uyterlinde (2008) er van uit dat bepaalde middenklassers wél tolerant zijn. Sterker nog; ze stellen dat de creatieven in een zeer hoge mate tolerant zijn. Zij staan immers open voor diversiteit in de samenleving en daarnaast ook in hun eigen omgeving. 'Niet in mijn achtertuin' is voor hen niet van toepassing, de creatievelingen zijn immers innovatief ingesteld. Daarnaast zijn ze nieuwsgierig naar andere culturen of leefwijzen en bovendien geïnteresseerd in sociale processen.
Ook Snel en Gerrits (2012) zijn van mening dat een gemengde wijk belangrijk is voor middenklassers. Zij willen namelijk leven in een tolerant leefklimaat, dat open staat voor diversiteit. Met name de creatieven, maar ook zeker de andere middenklassers vinden dit van belang. Volgens de auteurs is dit zelfs een harde eis die de middenklasse aan haar woonomgeving stelt.

De wetenschappers houden er verschillende, elkaar tegensprekende opinies over de beleving van diversiteit door de middenklasse op na. Deze verschillende posities worden meegenomen in het onderzoek, waardoor de onderzoeker een neutrale positie inneemt met kennis van beide kanten.

Invloed van menging op verhuisgeneigdheid

Op de woningmarkt heeft de middenklasse, in tegenstelling tot op het werk, meer mogelijkheden tot het ontlopen van bepaalde groepen mensen. Zij die geld hebben kunnen vertrekken naar duurdere wijken, wanneer men zich niet thuis voelt tussen medewijkbewoners met een lage sociaaleconomische klasse (Rosenfeld & Byung-Soo, 2005). De verhuismogelijkheid en –mobiliteit van middenklassers ligt hierdoor hoger dan mensen uit een lagere klasse.

Volgens sociale wetenschappers Snel en Gerrits (2012) speelt in Rotterdam ervaren veiligheid de grootste rol in de verhuisgeneigdheid van middenklassers . In hun rapport Komen en Gaan noemen zij veiligheid namelijk als de eerste voorwaarde van middenklassers aan hun woonomgeving. Is de subjectieve veiligheid, oftewel de ervaren veiligheid, in een wijk niet op orde, dan zal de middenklasse daar spoedig vertrekken.
Bilderbeek et al. (2014) beweren daarentegen dat de woningvoorraad van een wijk de belangrijkste reden is voor de middenklasse om een wijk te verlaten. Op een gegeven moment voldoen de portiekwoningen namelijk niet meer aan hun vereisten, dus wanneer er geen andere woonopties zijn wijken zij uit. De woningvoorraad wordt echter niet direct aangepast door de aanwezigheid van een lage sociaaleconomische klasse, aldus speelt deze factor geen rol in de relatie die onderzocht zal worden.

In subjectieve veiligheid speelt echter de aanwezigheid van andere sociale klassen wel een rol. Wittebrood en Permentier (2014) geven aan dat de mate van identificatie met de buurt in positieve relatie staat tot de ervaren veiligheid in de buurt. Des te meer iemand zich kan vinden in het imago van zijn buurt en hoe meer het individu zich kan identificeren met de buurtbewoners, hoe groter de subjectieve veiligheid is. Dit wil zeggen dat in homogene buurten de subjectieve veiligheid hoger ligt dan in heterogene. Volgens deze theorie zouden middenklassers, om hun gevoel van veiligheid, liever in een homogene wijk wonen en bereid zijn omwille van deze reden te verhuizen. Veiligheid is immers een belangrijke factor in het besluit om te verhuizen naar een andere wijk voor de middenklasse (Snel en Gerrits, 2012).

Via identificatie en subjectieve veiligheid heeft de aanwezigheid van een lagere sociaaleconomische klasse een positieve invloed op de verhuisgeneigdheid van de middenklasse. Zodoende zal veiligheid een belangrijk onderwerp zijn in de interviews.

Context

Carnisse is een wijk binnen het stadsdeel Charlois op Rotterdam-Zuid. Het betreft een vooroorlogse wijk met voornamelijk kleine, vooroorlogse stapelwoningen. De bebouwingsdichtheid is hoog en de wijk heeft smalle straten. Het aanbod van voorzieningen in Carnisse is volgens de richtlijnen divers en voldoende (Gemeente Rotterdam, 2005).

Carnisse heeft bijna 11.000 inwoners en is een achterstandswijk. Hoewel een relatief hoog percentage van de Carnissenaren werkt, is het besteedbaar inkomen van de huishoudens in Carnisse relatief laag. De waarde van zowel huur- als koopwoningen in Carnisse liggen beduidend lager dan het Rotterdams gemiddelde. Het percentage dat minder dan vijf jaar op een adres verblijft ligt in Carnisse op bijna 60% en op de Veiligheidsindex scoort de wijk lager dan het gemiddelde van andere Rotterdamse wijken (van Steenbergen & Wittmayer, 2012).
De bewoners van Carnisse zijn divers in etniciteit, werksituatie, leeftijden en religie. Voor veel (arbeids)migranten is Carnisse de ontvangsthal van Rotterdam, zodoende wordt Carnisse nog steeds gezien als een doorstroomwijk. Momenteel wonen er, naast de vaste autochtone groep, relatief veel MOE-landers. Maar sprake van één grote groep die een meerderheid binnen Carnisse vormt is er niet (van Steenbergen & Wittmayer, 2012).

Methoden

Het doel van dit onderzoek is te achterhalen of in Carnisse de aanwezigheid van bewoners uit een lage sociaaleconomische klasse invloed heeft op de verhuiswensen van de middenklasse. De context en mechanismen die hieraan ten grondslag liggen zijn uitgediept onder resultaten.

Werving respondenten

Het oorspronkelijke plan was de middenklasse werkend in Carnisse aanspreken en via hen een brug slaan naar de middenklasse wonend in Carnisse. Echter was deze methode weinig succesvol, op mails werd geen antwoord gegeven, tijdens het werk zijn mensen te druk bezig en veel werknemers bleken niet in Carnisse te wonen en/of weinig tot geen contacten in de wijk te hebben. Langs gaan bij een fotografiestudio en contact leggen met de wijkagent leverde zodoende helaas geen respons op.
Hierdoor zijn respondenten op verschillende wijzen geworven; sommige respondenten vanuit een vereniging, anderen via buurtactiviteiten, enkele respondenten via het sneeuwbaleffect en het merendeel door mensen aan te spreken op straat en bij hen thuis aanbellen. Deze methode heeft als voordeel dat niet alleen de actieve, betrokken buurtbewoners aan het woord komen, maar ook de anoniem levenden. De werving heeft op verschillende momenten plaatsgevonden en er is gebruik gemaakt van flyers.

Respondenten

Middenklassers woonachtig Carnisse staan in dit onderzoek centraal. Zoals uit het theoretisch kader blijkt zijn dit (hoog)opgeleide mensen, die 1 tot 2 keer modaal verdienen en vaak werkzaam zijn in de dienstensector. Wanneer aan minstens twee van deze drie criteria voldaan werd en men woonachtig was in de wijk Carnisse, ten tijde van het interview, mocht men als respondent meedoen aan dit onderzoek. Enkele uitzonderingen zijn gemaakt bij gepensioneerde respondenten. Immers zijn veel ouderen woonachtig in Carnisse en verlaten deze mannen, wanneer ze met pensioen gaan, niet de sociale klasse waartoe ze tientallen jaren middels hun werk hebben behoord. Tevens worden waarden en ervaringen opgedaan tijdens vele werkuren niet snel vergeten. Een andere uitzondering die tweemaal gemaakt is zijn respondenten die zelf niet werkzaam zijn in de dienstensector en niet één tot twee keer modaal verdienen, maar de man des huizes wel. Zodoende behoren zij tot een middenklasse huishouden. Deze respondenten waren hoogopgeleid en hebben in het verleden veel gewerkt. De laatste uitzondering die gemaakt is betreft een respondent die ten tijde van het interview net verhuisd was uit de wijk. Tijdens de werving woonde deze respondent echter nog wel in Carnisse. Juist het perspectief van een verhuizer in binnen dit onderzoeksthema is van belang. Om een goed beeld te krijgen zijn veel verschillende soorten middenklassers geïnterviewd. Er is rekening gehouden met etnische diversiteit, verscheidene leeftijdscategorieën zijn vertegenwoordigd in de respondentenpool en zowel mannen als vrouwen zijn geïnterviewd. Onder de werkende respondenten zijn onder andere sociale professionals, techneuten, creatievelingen, ambtenaren en managers vertegenwoordigd. Ook is zorg gedragen voor een

evenredige verspreiding van respondenten over de gehele wijk: bewoners van de Roerdomplaan tot aan de Pleinweg zijn geïnterviewd. Aan de respondenten is totale anonimiteit beloofd, daarom zijn alle gegevens geanonimiseerd en worden er geen exacte woonlocaties genoemd.

*De respondentenlijst is te vinden als bijlage 1.

Gesprekken

In het kader van dit onderzoek zijn vijftien diepte-interviews afgenomen bij Carnissenaren die behoren tot de middenklasse. Binnen deze respondentenpool is er sprake van een evenredige vertegenwoordiging van verschillende soorten middenklassers, zoals beschreven in het theoretisch kader. De één-op-één gesprekken en een enkel één-op-twee gesprek namen gemiddeld een uur in beslag, met een enkele uitschieter naar beneden en meerdere uitschieters naar boven. Negen interviews zijn bij respondenten thuis afgenomen, bij de andere zes bleken openbare gelegenheden een goed alternatief te zijn. Respondenten bepaalden hierbij de locatie. Alle gesprekken zijn opgenomen op geluidsbestand en uitgetypt. De notulen zijn gecodeerd, op basis van deze codes zijn de resultaten ontstaan. De interviews waren open, dit wil zeggen dat er van tevoren geen vragenlijst is opgesteld maar een topiclijst met onderwerpen die besproken moesten worden. Voor de respondenten was er ruime gelegenheid om uit te wijden over hun ervaringen met Carnisse, terwijl alle topics in ieder interview aan bod zijn gekomen. Bijna altijd is er doorgevraagd op de antwoorden van de respondent, omdat hun gedachten, ervaringen en opinies centraal staan in dit onderzoek. Derhalve is in ieder gesprek de respondent meer aan het woord dan de interviewer, er is alleen enigszins bijgestuurd waar nodig. Alle gesprekken hebben plaatsgevonden in de maanden mei en juni in het jaar 2015.

*De topiclijst is te vinden als bijlage 2.

Operationalisering

Middenklasse
Of iemand een middenklasser is bepaald aan de hand van opleiding, het beroep dat binnen het huishouden uitgevoerd wordt en de bijbehorende verdiensten. In het theoretisch kader is uitvoerig beschreven wat beroepen zijn die middenklassers veelal uitvoeren, welk loon zij verdienen en dat zij (hoog)opgeleid zijn. Aan de hand van het beroep dat een middenklasser uitvoert is hij/zij getypeerd.

Beleving aanwezigheid lage sociaaleconomische klasse
Beleving is een subjectief gegeven waar niet makkelijk een vaste invulling aan gegeven kan worden, zoals blijkt uit het theoretisch kader. Echter zijn er wel belangrijke indicatoren die kunnen aangeven hoe een respondent de aanwezigheid van een lage sociaaleconomische klasse in zijn woonomgeving beleeft en/of waardeert. Zo betekent het veel wanneer een respondent over ‘wij’ of ‘zij’ praat. Volgens de literatuur zijn de volgende punten van belang

wanneer men wilt weten of iemand positief of negatief tegenover de aanwezigheid van andere sociaaleconomische klassen staat:

- Hoe bekend of juist vreemd iemand is met de levensstijlen die heersen in de wijk.
- In welke mate de wijk aansluit op de ervaringen waarmee een persoon is opgegroeid.
- De sociale betrokkenheid die een persoon toont bij mensen uit een andere sociaaleconomische klasse.
- Hoe nieuwsgierig iemand is naar andere leefwijzen.
- Hoe een persoon diversiteit waardeert, in het algemeen en in zijn wijk.
- Of een persoon mensen die anders denken en doen in zijn wijk accepteert.
- Hoe belangrijk iemand het vindt om in een tolerant leefklimaat te wonen.

Verhuisgeneigdheid

Een persoon is verhuisgeneigd wanneer hij/zij binnen twee jaar (wellicht) wil verhuizen, ongeacht of verhuizen ook daadwerkelijk tot de mogelijkheden behoort (Ministerie van BZK, 2011). Omdat dit onderzoek over Carnisse gaat, is in de gaten te gehouden of een verhuisgeneigd persoon ook daadwerkelijk de wijk uit wil. Wat tevens van belang was; welke rol, groot of klein, speelt de aanwezigheid van een lagere klasse in de verhuisgeneigdheid van de middenklasse in Carnisse? En waardoor wordt deze relatie gevormd?

Resultaten

In dit hoofdstuk wordt, op basis van de interviews, uitgebreid antwoord gegeven op de deelvragen. Tevens is er aandacht voor de voornaamste opvallendheden met betrekking op het centrale thema.

Soorten middenklassers

In Carnisse wonen, zoals te verwachten viel uit de literatuur, middenklassers die werkzaam in de dienstensector. De dienstensector vormt echter in een moderne kenniseconomie als Nederland een groot begrip, namelijk beroepen die vallen buiten de landbouw en industrie. Derhalve is het niet bijzonder te noemen dat er een veelvoud aan diverse beroepsgroepen binnen de middenklasse in Carnisse te vinden is. Hiermee is in het werven van de respondenten rekening mee gehouden, de respondentenpool is op alle in acht genomen fronten zeer divers.

Volgens het theoretisch kader zou het logisch zijn dat soortgelijken in de buurt naar elkaar toe trekken. Opvallend is het in dit kader zeker dat middenklassers in Carnisse van elkaar niet weten welk beroep ze uitoefenen. Over de buren, of in het geval van een portiekwoning de anderen 'op de trap', weet men vaak wel iets te vertellen, maar uit de wijk weet men meestal geen professies van vak- of klassegenoten te benoemen. Dit staat scherp in contrast met dat men van de arbeidersklasse uit wijk wel denkt te weten waar zij werkzaam zijn. Kritische noot die hierbij geplaatst kan worden is de arbeiders die met hun handen werken vaak speciale, opvallende werkkleding moeten dragen en met regelmaat in grote, werkgerelateerde voertuigen rondrijden, waardoor hun beroepssector voor de woonomgeving zichtbaarder is dan die van een kantoormedewerker. Dit zou aansluiten op de theorie van Putnam (2007), waarin beweert wordt dat in een gedifferentieerde wijk zoals bijvoorbeeld Carnisse mensen zich op zichzelf richten en zich afsluiten voor de lokale maatschappij. Op deze manier kunnen ze alleen informatie winnen uit dat wat ze zien en niet uit lokale contacten.

> *"Op dit moment, dankzij onze Oost-Europese medewerkers, denk ik dat de bouwvak hier de grootste werkgever is. Als ik zo hier rond me heen kijk zou ik zeggen de bouwvak, wegenbouw misschien. En ik denk dat hier ook een heleboel winkelpersoneel woont." (Respondent J)*

Om toch antwoord te kunnen geven op de deelvraag omtrent soorten middenklassers woonachtig in Carnisse is een scherpe blik naar de gedifferentieerde respondentenpool nodig. Omdat deze groep zo divers en qua kenmerken versplinterd is kan ook hier geen standaard beeld van de middenklasser uit Carnisse geschetst worden. Om deze reden volgt een beschrijving op welke fronten de bevraagde Carnissenaren verschillen en van eventuele opvallendheden.

- Geslacht: In de respondentenpool zijn zowel mannen als vrouwen vertegenwoordigd.
- Leeftijd: Het merendeel van de respondenten bevindt zich in de middelbare leeftijdscategorie (40-65 jaar). Daarnaast zijn de jongere volwassenen (20-40 jaar) en 65-plussers ook vertegenwoordigd.

- Beroep: Sociale professionals vormen de grootste groep binnen de respondentenpool. Op een goede twee plaats staan technische beroepen. Enkele ambtenaren, managers en middenklassers werkzaam in de kunstsector zijn ook geïnterviewd.
- Huishoudens: Er zijn veel middenklasse stellen tussen de respondenten te vinden; oudere echtparen waarbij de kinderen al het huis uit zijn, kinderloze paren of een jong stel dat nog aan kinderen wil beginnen. Daarnaast zitten tussen de respondenten meerdere gezinshuishoudens en een tweetal alleenstaanden.
- Etnische achtergronden: Pakweg de helft van de respondenten is Nederlands en heeft altijd in Nederland gewoond. Een tweetal heeft jarenlang in het buitenland gewoond. Iets minder dan de helft is allochtoon of heeft een partner van buitenlandse afkomst, zowel Westers als niet-Westers. Wat op valt is dat, gezien de grote populatie MOE-landers in Carnisse, zij ondervertegenwoordigd zijn in deze groep middenklassers.
- Woonlocatie: De geïnterviewde middenklassers wonen verspreid over Carnisse, al is een hogere concentratie middenklassers te vinden in de Roerdomplaan en in het blok nieuwbouw aan de Lepelaarsingel.
- Woningen: De middenklassers wonen in zowel portiek- als eengezinswoningen.
- Cultureel onderlegd: Een aanzienlijk deel van de respondenten geeft aan geen of slechts een beetje interesse in kunst & cultuur te hebben. De mensen met de creatieve beroepen en een uitzondering geven aan dat deze interesse wel aanwezig is.

Klassenverschillen

De irrelevantie van inkomen en/of status & het taboe op klassen

Wanneer de middenklasse Carnissenaar direct de vraag wordt gesteld wat zij van de aanwezigheid van lagere klassen in de wijk vinden blijkt dat met name de ouderen (50+) dit een onbeduidend vraagstuk vinden. Sommigen gaven aan geen verschillen te zien tussen rijk en arm, dat het hen niets interesseert of dat het niet aan hen is om daar een mening over te vormen. De oudere middenklasse lijkt zich prima te kunnen vereenzelvigen met de arbeidersklasse, omdat ze hier zelf gestart zijn en zich door de jaren heen hebben opgewerkt tot waar ze nu zijn.

> *"Nee joh, daar gaat heel mijn interesse niet naar. Nee hoor, absoluut niet. Ik ben zelf een jongen van opgroeien in een volkswijk, daar heb ik helemaal geen behoefte aan. Bovendien is het duister om in iemand anders boeken te lezen. Zo moet je het zien." (Respondent I)*

Strokend met deze stellingname lijkt er een taboe te liggen op het benoemen van klassen- en inkomensverschillen, een taboe dat leeft onder zowel de jongere als de oudere middenklasser. Het woord 'klasse' werd namelijk zoveel mogelijk vermeden tijdens interviews en men durft zichzelf ook niet als middenklasse te benoemen. Hier lijkt een vorm van bescheidenheid of Rotterdamse werkmentaliteit aan ten grondslag te liggen. Men wil zichzelf vooral niet distantiëren van de arbeidersklasse, want in de arbeidersklasse wordt hard en eerlijk gewerkt. Wanneer men zich een hogere klasse durft toe te kennen wordt er met veel woorden om de hete brij heen gedraaid.

"Ik heb zelf een broertje dood aan indelen op klassen. Want dan ga je een bepaald soort mensen in stand verheffen, dan ga je anders tegen ze opkijken omdat ze toevallig in een bepaald milieu zijn opgegroeid waarin ze het beter hebben gehad dan anderen." (Respondent O)

De middenklasse in Carnisse lijkt zich meer de kunnen identificeren met de lagere klassen dan met de hogere klasse, de elite. De respondenten maken vaak op subtiele wijze duidelijk dat zij echt niet elitair zijn. De elite, die woont namelijk in wijken als Hilligersberg of Kralingen en is absoluut niet aanwezig in Carnisse.

"Dat is zeg maar het Wassenaar van Rotterdam, ik denk dat daarmee het duidelijkste kan uitdrukken." (Respondent K)

Respondent L durfde zich zelfs wat minder subtiel uit te laten en gaf aan Hilligersberg een regelrechte 'kakkerswijk' te vinden waar ze nooit zou gaan wonen. Dit statement maakte ze op een kakkerige toon en met gebaren die afkeuring aantonen. Met de theorie van Bourdieu (de Jong, 2003) in het achterhoofd is dit een opvallend gegeven. Waar volgens Bourdieu de middenklasse de elite probeert te imiteren is dit in Carnisse niet het geval. De middenklasse zet zich hier duidelijk af tegen elitair gedrag.

Hard werken versus werkeloosheid

De middenklasse in Carnisse heeft sympathie voor de arbeidersklasse omdat zij het beeld hebben dat arbeiders hard en eerlijk werken voor de financiële middelen waarvan hun huishouden moet leven. Beroepswerklozen, een term die vaak voorbij gekomen is in de interviews en waar zodoende, in tegenstelling tot het woord 'arbeidersklasse', geen taboe op lijkt te rusten, kunnen rekenen op minder sympathie. Zij worden gezien als lui en te beroerd om te werken. Bovendien zijn dit de mensen waar de middenklasse zich aan ergert, want zij verslonzen zichzelf en hun huis, waardoor de verpaupering van een wijk toeslaat. Ook wordt aangegeven dat werklozen meer geluidsoverlast veroorzaken dan de werkende bevolking; doordat zij geen vast levenspatroon hebben en niet op tijd uit bed hoeven voor werk kunnen ze het zich veroorloven om lawaai te maken wanneer de werkenden moeten slapen. Kortom: de middenklasse Carnissenaar kan zich best vereenzelvigen met de arbeider uit de wijk, maar niet met de werklozen. Immers staat hard werken hoog in het vaandel.

"Ik denk dat hier helaas ook een categorie beroepswerklozen wonen. Dat je toch een aantal mensen aantreft die zeggen van jongens, jullie bekijken het maar, ik blijf lekker thuis liggen in mijn bed, dat is veel goedkoper. Dan krijg je dus het soort onverschilligheid, en als je dat in een groep krijgt; ledigheid is des duivelsoorkussen, dat zeiden ze vroeger." (Respondent J)

De opinie van de creatieve klasse gaat echter lijnrecht tegen deze waardering van de sterke arbeidsethos van de arbeidersklasse in. Beide middenklassers professioneel werkzaam in de kunstsector kennen namelijk, als enigen van de respondenten, een negatieve dimensie toe aan hard werken.

"Iedereen lijdt onder een soort zware werksfeer ofzo. Ze moeten zwaar werk doen, iedereen kijkt hier een beetje somber." (Respondent N)

Deze creatievelingen zien hard werken dus niet per definitie als iets positiefs, terwijl de rest van de middenklasse dit wel doet. Deze lage waardering zou ook kunnen voortvloeien uit het

feit dat de artiesten die ondervraagd zijn niet opgegroeid zijn in Rotterdam en zij Rotterdam wel als een echte werkstad ervaren.

> *"Het was heel erg een arbeidersstad en grauw, iedereen hard werken en er waren bijna geen plekken waar je met plezier was. Nu zijn veel gebouwen veranderd maar ik heb soms het idee dat de mensen nog steeds die werklust en ongezelligheid meedragen. Dat zeg maar de gebouwen wel heel snel beter zijn geworden, maar de mensen zelf nog wat langzamer veranderen." (Respondent P)*

Opgegroeid op Rotterdam-Zuid

Bij een aantal respondenten die opgegroeid zijn op Rotterdam-Zuid viel op dat zij zich erg sterk identificeren met het (vroegere) volkse karakter van Zuid en dat bij hen de nadruk ligt op hard werken. Het maakt niet uit wat iemand doet, als hij maar werkt. Deze middenklassers geven aan met niets begonnen te zijn en zichzelf omhoog gewerkt hebben. In hun opinie werkt het op heel Zuid zo. Werkloos zijn is, tenzij je ziek of oud bent, in hun ogen totaal onnodig, een schande en goed te voorkomen. Door een opleiding te volgen werken mensen zich op en door werk aan te nemen onder het niveau kunnen mensen werkeloosheid voorkomen. Wanneer men op Rotterdam-Zuid opgegroeid is, vindt men dus een hogere waardering voor de arbeidersklasse dan onder middenklassers die elders opgegroeid zijn.
De middenklassers opgegroeid op Rotterdam-Zuid ervaren meer binding met Zuid dan met Carnisse. Zo geeft een respondent die gaat verhuizen naar een andere wijk (op Zuid) het volgende aan:

> *"Goed beschouwd gaan we ook helemaal niet weg, alleen een paar straten verder." (Respondent E)*

Hoewel deze respondent zijn wijk (Carnisse), waar hij tientallen jaren heeft gewoond, zal verlaten ziet hij dit zelf helemaal niet zo, want ze blijven immers op Zuid. In de ogen van de respondenten is dat dé wijk, niet Carnisse.
Hand in hand met deze hoge mate van binding met Zuid gaat een aversie gepaard tegen Rotterdam-Noord. Noord wordt veelal als het verwende, rijkere zusje gezien.

> *"Als je voor de gemeente bezig bent, dan heb ik nog wel een kritische noot: aan de noordkant wordt alles veel beter verzorgd dan aan de zuidkant." (Respondent I)*

Een echte Rotterdammer van Zuid zal het daarom ook niet snel bedenken om te verhuizen naar de andere zijde van de Maas. Dit kan een verklaring geven voor de hoge uitwisselingsgraad tussen soortgelijke wijken op Rotterdam-Zuid.

> *"En ik denk dat het ook een beetje zo ligt van; kom je uit de buurt? Want waarom zouden mijn kinderen het in godsnaam in hun hoofd halen om naar Overschie of naar Schiebroek of naar waar dan ook te gaan als ze uit Zuid komen? Nee zeker niet, je gaat niet de Maas over. Als je van Zuid komt, dan kom je van Zuid ja!" (Respondent L)*

Beroepsgroep is (on)belangrijk

Er heerst geen consensus onder de middenklasse van Carnisse wanneer het gaat om het belang van het beroep van de medebuurtbewoner. Wat opvalt is dat met name de mensen met technische beroepen aangeven dat het voor de buurt geen verschil maakt welk werk de bewoners uitvoeren en dat mentaliteit een gevolg is van opvoeding en de individuele normen en waarden, niet van het beroep dat men uitvoert.

"Het maakt mij niet uit of iemand nou vuilnisman is of dat hij directeur is of dat hij president is, zal mij het een worst wezen. Als hij gewoon normaal doet.." (Respondent L)

De middenklassers die mensen onder zich hebben werken, de managers, zien daarentegen zien weldegelijk het belang van professie en wat dit kan betekenen voor de buurt. Hierbij komt het woord niveau vaak om de hoek kijken, individuen met een betere baan worden qua normen en waarden en socialiteit op een hoger niveau ingeschaald dan personen met een beroep waarvoor men niet veel geleerd hoeft te hebben. Met name beroepen in de zorg en het onderwijs scoren hoge ogen onder de managers.

"Natuurlijk zie je dat een dokter, dat zijn vaker mensen met normalere normen en waarden dan een vuilnisman." (Respondent H)

De sociale professionals zelf maken minder onderscheid dan de managers tussen verschillende beroepssectoren en de eventuele gevolgen voor het gedrag van een individu. Toch beweren zij niet, net als de techneuten, dat het beroep dat iemand uitoefent geen verschil maakt voor zijn mentaliteit. Zo menen sociale professionals bijvoorbeeld dat zij zelf door hun werkervaringen wat meer oog hebben voor hun omgeving en wat minder bang zijn voor het onbekende.

"Ja, ik merk wel verschillen. Ik ben wat ruimdenkender, ik denk niet zwart wit. Hier wonen heel veel PVV'ers. Die zien die achtergronden niet, die zijn bang. Nee daar denk ik wel anders over. Maar dat heeft met mijn werkachtergrond te maken natuurlijk." (Respondent K)

Klassen volgens managers

De managers staan meer stil bij de klassen van hun medebuurtbewoners dan de andere respondenten. Zij zijn van mening dat arbeiders over een lager opleidingsniveau beschikken en anders opgegroeid zijn dan zijzelf, waardoor zij er andere normen en waarden op na houden. Dit wordt in verband gebracht met wat, in hun ogen, asocialiteit is. Verschillende kenmerken worden hierbij genoemd, zoals afglijden naar het criminele circuit, de kinderen te laat buiten laten hangen, vuil op straat neergooien, vloeken en hufterig gedrag in het verkeer.

"Door mijn interesse in culturen ben ik er zelf achter gekomen dat het niet ligt aan de etnische afkomst van iemand, maar puur dat de één wat minder ontwikkeld is en daardoor wat asocialer of lomper overkomt. En daardoor, door minder studie of net wat minder normen en waarden, dat ze sneller afglijden naar het criminele circuit." (Respondent H)

Tevens geven de managers aan dat zij contact hebben met mensen van hun eigen niveau het fijnste vinden. Op straat merken ze vaak dat mensen uit lagere klassen hen negeren. Contact met iemand van hetzelfde niveau (beroep, opleiding en opvoeding) verloopt het makkelijkst en het minst ongedwongen.

"Het ene niveau is het andere niveau niet. Het socialistische arbeidersniveau is dan toch wat anders dan hier. Niet dat ik me daar niet mee vereenzelvigen kan, want in de vereniging werk ik er wel mee zonder grote problemen, maar ja, er is toch een verschil. Ideaal zou natuurlijk zijn dat we toch een beetje op hetzelfde niveau zitten. En dat ik niet de hele godganse dag geconfronteerd wordt met gvd's, bij wijze van spreken. Mensen van mijn eigen niveau, wij kunnen met elkaar praten, we weten waar we het over hebben. Met mensen in het onderwijs is dat ook vaak, die kunnen zich ook goed met elkaar verstaan en het onderlinge begrip is groter, laten we het daar op houden." (Respondent J)

Inkomen & balans

De middenklasse met kinderen in Carnisse vindt het belangrijk om inkomensverschillen in de wijk te hebben, zodat hun kinderen kunnen opgroeien met een realistisch wereldbeeld.

> *"Ik denk dat een wijk als Katendrecht, dat dat wel iets toevoegt, ook voor je dochter bijvoorbeeld. Dat ze ziet dat er ook kinderen zijn die het niet zo goed hebben. Als ze buitenspelen, dat het een beetje een mengelmoes is." (Respondent E)*

Hoewel de middenklasse die opgegroeid is in Carnisse de arbeidersklasse zeker waardeert, is de roep om de hogere inkomens aan te trekken over de hele middenklasse hoorbaar. De middenklasse ziet Carnisse verpauperen door een hoge concentratie van mensen die met weinig rond moeten komen. Er is geen geld om de huizen netjes bij te houden en de tuinen worden niet verzorgd. Hier ergert de middenklasse zich aan.

> *"De mensen die geen geld te makken hebben, die plegen weinig onderhoud. Als ik die tuinen zie denk ik: dat kan niet. Maar de meeste hebben een hond, dan denk ja die kost ook geld. En dan generaliseer ik wel een beetje hoor, maar ja, de uitstraling van de huizen wordt daar ook niet beter door." (Respondent B)*

Tevens zien de middenklassers de lagere inkomensgroepen als sneller geneigd om criminele activiteiten te ondernemen. Door verveling omdat ze geen activiteiten kunnen betalen en door het gebrek aan financiële middelen. Hierdoor ervaren de middenklassers de wijk als onveiliger wanneer de arbeidersklasse oververtegenwoordigd is.

> *"Ik denk als je wat minder geld hebt om rond te komen, dat je sneller geneigd bent om dingen te doen die niet helemaal in de haak zijn zeg maar." (Respondent H)*

In Carnisse is de balans tussen middenklasse en arbeidersklasse zoek, naar de mening van de middenklasse. Er is te veel armoede en te weinig huishoudens met een modaal inkomen of meer. Nu heeft de middenklasse daar zelf niet direct last van in hun eigen straat, maar op het wijkniveau missen ze de mix.

> *"Wat je hier tegenover hebt, die goedkope portiekwoningen, dat trekt bepaalde mensen. Daar is niks mee, maar als er teveel van komen weet je, dat is nooit goed voor de opbouw van een wijk. Dat moet een beetje verschillend zijn. Dus ik vind inderdaad dat op een gegeven moment een wijk genoeg sociale armoede heeft en dat daar dan best een grens aan gesteld mag worden. En dat klinkt asociaal maar uiteindelijk is het heel sociaal, want waarom zou je alleen maar mensen in zo'n buurt willen die het financieel allemaal net trekken weet je wel, waarom niet gewoon een mix? We kunnen er dan ook voor elkaar zijn, maar het is dan net allemaal wel even iets gezonder. Dus probeer daar een beetje een balans in te krijgen, van alles wat, zodat het voor iedereen draaglijk blijft. Zodat ook wij zeg maar mensen om ons heen hebben waar je je wat meer mee verbonden voelt ofzo, of waar je graag je kinderen laat spelen weet je wel?" (Respondent M)*

Verhuisgeneigdheid

Van de vijftien respondenten is het grootste deel erg tevreden over de wijk Carnisse en is derhalve niet verhuisgeneigd. Dit is logisch, aangezien de middenklasse financieel gezien de keuze heeft om ergens te gaan en blijven wonen. Wanneer zij niet tevreden zijn of de woning en/of wijk niet langer bij hun levensfase past vertrekken ze weer.

"Het zijn allemaal mensen die kiezen voor de stad en de diversiteit, ook voor de onveiligheid die het soms met zich meebrengt, maar die nemen dat gewoon voor lief zal ik maar zeggen. En dan zijn er toch altijd meer voordelen dan nadelen aan het hier in Carnisse wonen." (Respondent M)

Vier respondenten zijn wel verhuisgeneigd, waarvan drie hebben aangegeven niet in een wijk als Carnisse te willen blijven wonen. Bij de één van hen heeft dit te maken met de locatie van het nieuwe werk van de partner, bij de andere twee gaat het om de veiligheid van de (toekomstige) kinderen. Deze veiligheid wordt bedreigd door het drukke verkeer in en de gedachtes over criminaliteit in de wijk. Opvallend is dat deze verhuisgeneigde mensen als één van de weinigen aangegeven hebben interesse te hebben in kunst & cultuur, maar weg willen omdat ze Carnisse geen passende wijk vinden om kinderen te laten opgroeien. Zoals al eerder beschreven hebben de creatieven een minder hoge pet op van de hardwerkende bevolking als de overige middenklassers. Hierin kan een verband gezien worden die de theorie omtrent de openheid van de creatieve klasse van Veldboer, Engbersen, Duyvendak en Uyterlinde (2008) tegenspreekt.

Carnisse heeft veel voordelen voor de middenklasse. Zo is het voorzieningenniveau hoog en de locatie voor velen in verband met werk perfect. Tevens scoort Carnisse niet slecht op de het veiligheidsgevoel van de middenklasse.

"Alles zit hier in de buurt, je zit zo op het Zuidplein, je zit bij de bussen, bij de A15, bij het park, we zitten hier gewoon heel gunstig, het is echt een uitvalspunt. Je zit hier ideaal." (Respondent L)

Wat wel negatief wordt bevonden is de eenzijdige woningvoorraad die de wijk heeft. De vele portiekwoningen zijn voor meerdere levensfasen en huishoudens niet geschikt. Ouders willen een tuin waar het kind in kan spelen en de ouderen kunnen niet zoveel trappen lopen. Tevens is de gehorigheid en de beperkte ruimte van deze woningen een vaak gehoorde klacht. De middenklasse meent dat deze woningvoorraad aangepakt dient te worden om zo de economische balans van de wijk recht te kunnen trekken.

Voor geen enkele middenklasser blijken de medebuurtbewoners een primaire reden te zijn om te gaan verhuizen, tenzij er overlast wordt ervaren. En zelfs overlast wordt vaak getolereerd.

"Kijk je wel eens de Rijdende Rechter? Dan zie je die mooie kleine dorpjes, waar de mensen ruzie maken over 10 cm grond. Ik woon hier al meer dan dertig jaar, hier zeiken de mensen niet." (Respondent L)

Hoewel de middenklasse graag meer soortgelijken in de wijk zou zien om de mix gelijker te trekken zal de mate van economische diversiteit in Carnisse geen doorslaggevende rol spelen in het besluit om te vertrekken of te blijven. De voornaamste redenen om te verhuizen zijn de nabijheid van werk, familie en voorzieningen, of het huis nog wel voldoet aan de eisen en of de wijk nog veilig genoeg is om in te leven. Op de achtergrond speelt de overweging echter wel mee of de buurt nog wel past bij het eigen middenklasse huishouden. Hier spelen de medebuurtbewoners een rol in.

"Als ik moet verhuizen zou het niet zozeer zijn om de mensen die er wonen, dat zou voor mij niet een eerste criterium zijn." (Respondent D)

Uit dit onderzoek is gebleken dat de aanwezigheid van de lagere klasse een negatief effect heeft op het veiligheidsgevoel van de middenklasse (mensen met weinig financiële middelen zijn geneigd het criminele pad op te gaan) en dat het verpaupering van de wijk in de hand werkt (de gebouwen gaan er slecht verzorgd uitzien als er niet in wordt geïnvesteerd). Veiligheid speelt een grote rol in de verhuisgeneigdheid en via deze link zou de aanwezigheid van een lagere klasse wel invloed kunnen hebben, al is het maar één van de vele factoren die meespelen in het verhuisbesluit. De verpaupering wordt als vervelend ervaren door middenklassers, maar vormt geen reden voor vertrek.

Conclusie

De middenklassers in Carnisse weten niet van elkaar welke beroepen zij uitvoeren, terwijl vanuit de literatuur verwacht wordt dat juist zij naar elkaar trekken. Wel weten ze welke beroepen uitgevoerd worden in de vertegenwoordiging van arbeidersklasse in Carnisse. Om derhalve antwoord te kunnen geven op de vraag welke middenklassers er woonachtig zijn in Carnisse is gekeken naar de soorten respondenten die meegedaan hebben aan dit onderzoek. Deze groep is alle fronten zeer divers en de soorten middenklassers uit de literatuur zijn allen vertegenwoordigd.
Op klassen blijkt in Carnisse een groot taboe te liggen. Men wil zichzelf niet ophemelen en zeker anderen, die juist zo hard werken, omlaag duwen op de sociaaleconomische ladder. Oudere middenklassers hebben hier bijzonder veel moeite mee. Hard werken wordt door de middenklasse in Carnisse gewaardeerd, alleen kunstenaars weten hierover een kritische noot te plaatsen. Derhalve kan de arbeidersklasse op veel sympathie rekenen van de middenklasse, die er van overtuigd is dan men immers ergens moet beginnen. Een onderscheid met werkelozen wordt wel duidelijk gemaakt, dat is een andere groep waarmee de middenklasse zich niet kan vereenzelvigen. De hoge waardering voor hard werken lijkt samen te hangen met het karakter van Rotterdam-Zuid, waar een sterke arbeidsethos centraal staat. Tussen de verschillende beroepen ziet men weinig verschil in normen en waarden. Die liggen vast in de aard van het beestje dat verder weinig te maken heeft met de beroepsgroep waarin iemand werkt. Alleen managers zien deze verschillen wel en kennen waarden toe aan de hand van het niveau van een beroep dat iemand uitvoert.
Hoewel de middenklasse in Carnisse de aanwezige arbeidersklasse waardeert vinden ze de balans te ver doorslaan naar sociale armoede in de wijk. Graag zouden de middenklassers meer inkomensgenoten in de wijk zien, volgens hen levert dit een gezondere mix op waarbij de veiligheid stijgt en de verpaupering in Carnisse daalt. Om toch het gevoel te hebben in de echte wereld te wonen gaat de voorkeur van de middenklasse uit naar een diverse wijk om in te wonen.
Middenklassers verhuizen de wijk uit om persoonlijke redenen zoals de locatie van werk en familie. Tevens zijn veiligheid en het voorzieningenniveau belangrijk. De woningvoorraad van Carnisse sluit slecht aan op de wensen van middenklassers. Bij verschillende levensfasen zijn de portiekwoningen niet passend en dit blijkt dan ook een groot verhuismotief voor een vertrek naar andere wijken of zelfs steden te zijn. De medebuurtbewoners uit zowel de hoge als lagere sociaaleconomische kunnen als een leuk plus- of minpunt gezien worden, maar dit speelt nauwelijks een rol in het verhuisbesluit van de middenklasse. Slechts op de achtergrond speelt de bevolkingsopbouw van de buurt een klein rolletje in verhuisoverwegingen.

Door het plaatsen van meer eengezinswoningen en het aanpakken van de eenzijdige woningvoorraad zullen meer middenklassers met een degelijk inkomen naar Carnisse trekken of in deze wijk kunnen blijven wonen. Dit zal volgens de aanwezige middenklasse positieve effecten hebben op de veiligheid in de wijk en de verpaupering tegen gaan. Op deze manier wordt de economische balans hersteld en de leefbaarheid van de wijk, voor zowel de arbeiders- als de middenklasse, verhoogd.

Literatuurlijst

Bilderbeek, F., Ceuster, I. de, Verest, J. & Velmers, S. (2014) *Thuis in de wijk, de woning boven alles.* Geraadpleegd op 14 januari, 2015, op http://www.veldacademie.nl/img/Document/a8/2b/a82b787a-9760-47f0-bf36-b1735e3fc5a1/Woning.pdf

Boterman, W.R. (2014) Gentrification en de terugkeer van middenklassegezinnen naar Amsterdam, in:Bakens, De Groot, H.,Mulder, P.& J, Pen, C-J, *Soort zoekt soort: Clustering en sociaal-economische scheidslijnen in Nederland*, Platform 31, Den Haag

Gemeente Rotterdam, dS+V, Juridische Zaken, Team Bestemmingsplannen (2005). *Bestemmingsplan Carnisse, Rotterdam*. Verkregen op 9 december, 2014, van: http://www.rotterdam.nl/DSV/Document/Bestemmingsplannen%20in%20procedure/Charlois/Bestemmingsplan%20met%20toelichting%20regels%20Carnisse.pdf

Jong, M.J.. de (2003) *Grootmeesters van de sociologie.* Boom: Amsterdam/Meppel

Land, M. van der (2004). *Vluchtige verbondenheid: stedelijke bindingen van de Rotterdamse nieuwe middenklasse*, Amsterdam University Press.

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (2011), *Tussen wens en werkelijkheid. Analyse naar de verhuisgeneigdheid en het daadwerkelijke verhuisgedrag.* Verkregen op 25 januari, 2015, van: http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/rapporten/2012/03/30/tussen-wens-en-werkelijkheid.html

Pinkster F.M., Permentier M. & Wittebrood K. (2014). *Moving considerations of middle-class residents in Dutch disadvantaged neighborhoods: exploring the relationship between disorder and attachment*. Environment and Planning A, 46 , 2898 - 2914.

Platvoet, L. & Poelgeest, M. van (2005). *Amsterdam als emancipatiemachine*. Bussum: Thoth uitgeverij.

Programmabureau NPRZ (2013) *Nationaal Programma Rotterdam Zuid.* Rotterdam: Stadsontwikkeling

Putnam, R.D. (2007), *E Pluribus Unum: Diversity and Community in the Twenty-first Century*. The 2006 Johan Skytte Prize Lecture. Scandinavian Political Studies 30 (2), pp. 137-174

Rosenfeld, M.J., K. Byung-Soo (2005). *The Independence of Young Adults and the Rise of Interracial and Same-Sex Unions. American Sociological Review,* 70:541-562

Snel, E. & Gerrits, L. (2012). *Advies over het rapport 'Komen en Gaan'.* Verkregen op 9 februari, 2015, van: http://www.kenniswerkplaats-leefbaar.nl/wp-content/uploads/Advies_over_komen_en_gaan.pdf

Steenbergen, F. van & Wittmayer, J. (2012) *Carnisse in transitie?* Verkregen op 7 maart, 2015, van: http://www.drift.eur.nl/wp-content/uploads/2012/10/E-2012.05-Carnisse-in-transitie-Van-Steenbergen-Wittmayer-20121.pdf

Veldboer, L., Duyvendak, J.W. & Bouw, C. (2007). *De mixfactor: integratie en segregatie in Nederland.* Amsterdam: Boom

Veldboer, L., Engbersen, R., Duyvendak, J.W., Uyterlinde, M. (2008). *Helpt de middenklasse?* Amsterdam/Utrecht: Nicis Institute

Bijlage 1: Respondentenlijst

Interview	Respondent	Datum interview	Locatie huis Carnisse	Geslacht	Leeftijd	Beroepsgroep (huishouden)
1	A	04-mei	oost	man	65+	sociale professional
2	B	07-mei	oost	man	65+	ambtenaar
3	C	07-mei	oost	man	40-65	sociale professional
4	D	07-mei	oost	vrouw	40-65	technisch
5	E & F	18-mei	midden	man & vrouw	20-40	technisch & sociale professional
6	G	22-mei	oost	vrouw	20-40	sociale professional
7	H	22-mei	oost	man	20-40	manager
8	I	22-mei	midden	man	40-65	ambtenaar
9	J	26-mei	west	man	40-65	manager
10	K	27-mei	midden	man	40-65	sociale professional
11	L	27-mei	west	vrouw	40-65	technisch
12	M	01-jun	midden	vrouw	20-40	sociale professional
13	N	03-jun	noord	man	40-65	creatief
14	O	04-jun	midden	man	40-65	technisch
15	P	08-jun	oost	man	20-40	creatief

Bijlage 2: Topiclijst

Aan de hand van de drie deelvragen bevat dit onderzoek drie aspecten die gemeten zijn, te weten: soorten middenklassers, de beleving van menging & de invloed van mening op verhuisgeneigdheid. Deze zijn gemeten aan de hand van achttien topics, hieronder weergeven in de topiclijst.

Aspecten	Topics
Soorten middenklassers	Opleiding/kennis
	Werktype
	Etniciteit
	Samenstelling huishouden
	Culturele/artistieke interesse
	Sociale/maatschappelijke interesse
Beleving van menging	Aansluiting op eigen ervaringen
	Bekendheid levensstijlen
	Acceptatie
	Tolerantie
	Sociale betrokkenheid
	Nieuwsgierigheid
	Waardering diversiteit
Invloed van menging	Verhuisgeneigdheid
	Verhuismogelijkheid
	Mogelijke verhuismotieven
	Subjectieve veiligheid
	Woningvoorraad